

לע"נ מו"ח
יוסף יהודה בן אברהם אהרון

בדין תופס לבעל חוב במקום שחב לאחריים לא קנה

איתא במסכת בבא מציעא (יא.) הדין של תופס לבעל חוב במקום שחב לאחריים לא קנה. וממילא רב נחמן ורב חסדא סוברים המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו. והתוס' (י. ד"ה אמר ר' יוחנן) כותבים שאפילו ר' יוחנן שסובר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו סובר שרק **במציאה** דאיכא מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה קנה, אכן בהלוואה דלא שייך מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה דאין הלוה חייב כלום לתופס לא קנה, וא"כ יוצא שאפילו ר' יוחנן סובר תופס לבעל חוב במקום שחב לאחריים לא קנה. יוצא גם לפי התוס' שאם התופס הוא גם בעל חוב יכול לתפוס לבעל חוב אחר מדין מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. אכן הרמב"ן בחידושי (ד"ה אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן) מתרץ קושיית התוס' וכותב שמציאה לא הויא חוב לאחריים לסברת ר' יוחנן שאינה אלא מניעת ריוח. ולשיטתו של הרמב"ן במקום דהוי תופס לבעל חוב לא מהני גם מיגו דזכי לנפשיה ולכן גם אם התופס הוא בעל חוב לא יוכל לתפוס לבעל חוב אחר. המחלוקת בין התוס' והרמב"ן אם מציאה נחשבת כחוב או רק כמניעת רווח הוא המקור למחלוקת בפוסקים לענין עשיית מלאכה בחול המועד במקום מניעת רווח.

הגידולי שמואל שואל על שיטת הרמב"ן מהמשנה בפאה שאומרת שהחכמים סוברים שלא זכה לו משום דהוי תופס לבעל חוב (מובא בגיטין יא.), ואף דפאה אינה אלא מניעת רווח מ"מ נחשב כחוב, ואינה דומה למציאה. בחידושי ר' ראובן על ב"מ (סימן י') מבאר שבאמת פאה אינה ענין של מניעת רווח בכלל. והטעם הוא שהפקעת זכות ממון שיש למישהוא זה נקרא חוב. ומציאה לא נחשבת חוב כי אין לאף אחד בה זכות ממון. אבל פאה אינה כהפקר אלא התורה נתנה לעניים זכות ממון בפאה, וכמו שמוכח מזה שמועיל יאוש עניים (ב"מ כא:), והרי יאוש אינו שייך אלא במקום שיש למתיאש זכות ממון, וכיון שיש לכל העניים זכות ממון בפאה מי שזוכה בה מפקיע זכות האחרים והרי הוא חב לאחריים.

רש"י (י. ד"ה לא קנה) כותב שאם הבעל חוב ממנה שליח לתפוס בשבילו אז אומרים קנה והתוס' (י. ד"ה תופס) מקשים על רש"י מהגמ' כתובות (פד:): גבי העובדה דיימר בר חשו היכא שאדם היה חייב מעות ליימר בר חשו ומת ההוא גברא והניח אחריו ספינה ושלה יימר שליח לתפוס את הספינה בחובו. פגעו בו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ואמרו ליה אתה תופס לבעל חוב במקום שחב לאחריים ולר' יוחנן לא קנה. משמע מיניה דאפילו על ידי שליח אינו מועיל. על קושיא זו אפשר לתת שבעה תירוצים לתרץ שיטת רש"י:

א. פני יהושע

הפני יהושע (ב"מ י. ד"ה תופס לב"ח) כותב שבכתובות אצל יימר בר חשו לא שלחו לתפוס ולזכות בשבילו אלא שיקחנו ויביא אותו אליו ויימר בעצמו **יזכה** בו, ובכי האי גוונא יכול להיות שליח.

ב. ש"ך

הש"ך (ח"מ סי' קה סק"א) כותב שרק בששכרו להיות שלוחו לתפוס סובר רש"י שקנה, ורש"י למד דין זה מפועל, דכיון ששכרו ללקט מציאות נמצא שהוא שלוחו וכיון ששכרו לכך נחשב ידו כיד בעל הבית. ואפשר להביא ראיה לזה מהמחנה אפרים (הל' שלוחין ושותפין סימן יא) שמחדש שאם אדם שכר גוי לבנות מעקה בשבילו הבעל הבית יכול לברך על המעקה אע"פ שבדרך כלל אין שליחות לעכו"ם, דבמקום יד פועל כיד בעל הבית אין משום אין שליחות לעכו"ם. ממילא הוא הדין נמי לרש"י דבשליח שאדם שכר יש לו כח יותר משליח רגיל, וממילא יכול לתפוס לבע"ה, והגמ' בכתובות בענין יימר בר חשו מדברת על שליח רגיל וממילא אינו יכול לתפוס לבע"ה במקום שחב לאחרים. ולפי"ז א"ש למה רש"י כותב את הדין הזה במסכת בבא מציעא ולא במסכת גיטין (יא:), אף דשם הוא עיקר הדין של תופס לבעל חוב. שהרי הגמ' ב"מ מביאה את הדין של יד פועל כיד בעל הבית, וממילא רש"י כותב את חידוש שאם שכר שליח אז אין בעיה של תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה.

ג. ב"ח

הב"ח (ח"מ ריש סי' קה) כותב שרש"י מתכוון לא לשליח בעל פה אלא לשליח שכתב לו **הרשאה**, ואע"פ שהרשאה באה כדי שלא יוכל הלוה לטעון לאו בעל דברים דידי את ואין ההרשאה עושה שליח וא"כ היה צריך ליחשב חב לאחרים, מ"מ על ידי ההרשאה נחשב כבעלים דהוי כאילו נתן לו את החוב במתנה ולכן מועיל אע"פ שחב לאחרים שנחשב כמו תפיסת הבעלים עצמם. לפי הב"ח מתורצת סתירה ברש"י, דרש"י ב"ק (ע. ד"ה כיון) כותב שתופס לבעל חוב לא יועיל אפילו בעשאו שליח. רש"י שמה קאי על היכא שאין הרשאה לשליח ורש"י בב"מ קאי על היכא שלשליח יש הרשאה. ובאמת היה אפשר להגיד גם לפי הש"ך תירוץ לסתירה ברש"י, שרש"י בב"ק מדבר בלא שכרו ורש"י ב"מ מדבר בשכרו.

ד. מהרשד"ם

שו"ת מהרשד"ם (ח"מ סי' רט) כותב שרש"י מדבר על היכא שהיה מינוי שליחות בעדים וממילא זה מעלה את הכח של השליח, ובכתובות גבי יימר בר חשו מדובר בלא עדים וממילא השליח לא מועיל. הרמב"ם כותב בפרק א' מהלכות שלוחין ושותפין הלכה א' שכדי למנות שליח לא צריך עדים ולא צריך קנין אלא אמירה בלבד, וממילא כאשר יש עדים במינוי שליחות של שליח זה מעלה את כחו והוא יכול לזכות אפילו במקום שחב לאחרים. וגם לפי מהרשד"ם אפשר לתרץ את הסתירה ברש"י שרש"י בב"מ מדבר בדעשאו שליח בעדים וממילא קנה ורש"י בב"ק מדבר בדלא עשאו בעדים וממילא לא קנה. הש"ך שם (סי' קה סק"א) כותב דאין כל סברא לחלק בין עדים ללא עדים, ועוד כותב הש"ך שבכתובות משמע שמדובר בעדים ואע"פ כן השליח אינו יכול לתפוס במקום שחב לאחרים.

ה. נתיבות המשפט

נתיבות המשפט (סי' קה סק"א) כותב שרש"י סובר כדעת הר"ן והנימוקי יוסף שאין אדם זוכה בממון לחבירו אלא אם כן הוא שלוחו של בעל הממון אם יש בעלים לממון זה. ולכן בהפקר שאין בעלים לממון זה זוכה לו מדין שליחות אבל במציאה שהיא עדיין ברשות הבעלים גם אחרי יאוש אינו יכול להיעשות

שלוחו לזכות לו בה. ולכן לא קשה מהגמ' בכתובות שענינה ביתומים, ומטלטלים שלהם אינם משעובדים ורק על ידי התפיסה רוצה להכניסם לרשות בעל חוב, דלא מהניא השליחות שאינו שלוחו של בעל הממון, שהיתומים הם הבעלי ממון.

ו. חי' ר' ראובן

בחידושי ר' ראובן (ב"מ סימן י') כותב שדינו של רש"י ששליח מועיל זה רק לדעת רב נחמן שהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו אכן למאי דקיימא לן כר' יוחנן שמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו מודה רש"י ששליחות לא מועילה. ומסביר שרב נחמן ור' יוחנן חולקים בעיקר הטעם שתופס לבעל חוב לא קנה שרב נחמן שדעתו היא שגם מציאה נחשב כחב לאחרים סובר בגזירת הכתוב שאדם זוכה לחבירו הוא רק במקום שאינו גורם הפסד לאחרים ולפי זה אין זה אלא דין בגזירת הכתוב של זכיה אבל אם מינה אותו שליח מועיל. אכן לר' יוחנן הסובר שמגביה מציאה לחבירו קנה, כותב הרמב"ן הטעם שאין זה חב לאחרים דכיון שלא זכה בה אדם לאו חובה היא לו אם אינו מוצאו. לפי דבריו ההגדרה של חב לארחים היא רק בהפקעת דבר מרשותו ושעבודו של חבירו ומשום שרק בעל דבר יכול להפקיע מרשותו של השני אבל לא השליח וממילא גם אם עשה שליח בפירוש לא יועיל.

ז. מלא הרועים

המלא הרועים ערך תופס לבעל חוב כותב שענין השליח בתופס לבעל חוב תלוי בענין של שיעבודא דאורייתא או לאו דאורייתא. הפשט הוא שאם אומרים שיעבודא דאורייתא נשתעבדו הנכסים לכל המלוים ואין השליח יכול תפוס מה שכבר משועבד לאחרים, אבל אם שעבודא לאו דאורייתא לא חל השיעבוד כלל על הנכסים אלא רק על גופו של הלוה ולכך אף השליח יכול לתפוס. ורש"י כותב דבריו רק לרב נחמן הסובר שעבודא לאו דאורייתא כפי שתוס' (ב"ק יב. ד"ה אנא) מסבירים. ההגהות למלא הרועים כותב שזה מיישב הסתירה ברש"י כי רש"י ב"ק (ע.) הכותב ששליח לא מועיל בתופס לבעל חוב זה לפי רב אשי שסובר שעבודא דאורייתא, והגמ' בכתובות היא אליבא דהלכתא כר' יוחנן הסובר שעבודא דאורייתא ולא מהני השליח.